

Українсько-російська комбінація на світовій геополітичній шахівниці

Проаналізовано геостратегічні причини перманентної кризовості пострадянського простору та глибинні витoki українсько-російського конфлікту. Розкрито базові геополітичні мотиви поведінки Росії і Заходу щодо України, а також стратегічну безперспективність збереження загальносвітового тренду фінансового неокolonіалізму.
Ключові слова: геополітика, геоекономіка, модернізація.

Украинско-российская комбинация на мировой геополитической шахматной доске

Александр ШМОРГУН,
ведущий научный сотрудник
Института всемирной истории НАН Украины

Проанализированы геостратегические причины перманентной кризисности постсоветского пространства и глубинные истоки украинско-российского конфликта. Раскрыты базовые геополитические мотивы поведения России и Запада по отношению к Украине, а также стратегическая бесперспективность сохранения общемирового тренда финансового неокolonіализма.
Ключевые слова: геополитика, геоекономика, модернизация.

Ukrainian-Russian Combination on the World Geopolitical Chessboard

Oleksandr SHMORHUN,
Leading Research Worker,
of Institute of World History
of the National Academy of Sciences of Ukraine

Geostrategic reasons of permanent crisis of post-Soviet space and deep sources of Ukrainian-Russian conflict were analyzed. Basic geopolitical reasons of behavior of Russia toward Ukraine and also strategic hopelessness of maintenance of the world trend of financial neocolonialism were found out.
Keywords: geopolitics, geoeconomics, modernization.

Олександр ШМОРГУН,
провідний
науковий співробітник
Інституту всесвітньої історії
НАН України

Використовуючи термінологію, запропоновану у відомій роботі З. Бжезінського «Світова шахівниця», можна стверджувати, що нині світова геополітична гра ввійшла у фазу ендшпілю.

Незважаючи на переможні реляції про наближення Росії до клубу економічно найпотужніших країн й обіцянки щонайменше подвоїти ВВП, реально, за даними різних економістів, за рахунок високих цін на нафту й газ за період правління Володимира Путіна отримано від 1,5 до 3 трильйонів доларів прибутків, завдяки чому можна було не тільки кинути крихти з барського столу – підвищити рівень споживання населення, а й повністю модернізувати економіку, різко збільшивши її науковість та інноваційність. Більше того, російські приватні та державні компанії на сьогодні вже накопичили понад сімсотмільярдний зовнішній борг.

Опозиція, зокрема відомий неодисидент Б. Миронов, небезпідставно закидає Путіну системне знищення не лише економіки, а й військового потенціалу країни. Численні факти, що підтверджують звинувачення у підриві боєздатності ЗС Росії, наведено у виступі В. Ілюхіна на «суді офіцерської честі», який виніс Путіну обвинувальний вирок.

Таку стратегію фактично одноосібного володаря Росії один із кремлівських пропагандистів М. Старіков у книжці «Націоналізація рубля – шлях до свободи Росії» намагається пояснити тим, що на першому етапі свого правління «святий Володимир», як справжній гебіт, був вимушений приховувати свої великодержавні наміри, по суті, вдаючи союзника Заходу. А тепер, після «повернення» Криму в рідне імперське лоно та «визволення» українського Сходу, він начебто обов'язково скине з себе західне колоніальне ярмо й разом із остаточним збиранням земель нарешті поверне імперії минулу велич. При цьому переломним моментом у путінській стратегії начебто стала відома Мюнхенська промова Путіна в 2007 році, в якій він звинуватив Захід, і насамперед США, в агресивних намірах щодо Росії [1, с. 20–51]. Невдовзі після цих слів було затверджено програму потужного переозброєння російських збройних сил загальною вартістю 20 трильйонів рублів, розраховану до 2020 року, із нарощенням при цьому їх ракетно-ядерної складової.

Але така «легенда» діяльності колишнього агента спецслужб у статусі рятувника Росії не витримує жодної критики. По-перше, згубну для Росії неоліберальну політику в царині економіки не змінено і до сьогодні, а запроваджений урядом Д. Медведєва і головою ЦБ Е. Набіулліною економічний курс навіть під час останнього президентського послання 2015 року В. Путін оцінив як ефективний і єдино можливий. І це за умови, що вже у 2011 році, тобто задовго до запровадження санкцій за максимально високих цін на нафту, яка іноді доходила до 118 доларів за барель, почалося досить стрімке падіння ВВП Росії. І навіть після цього жодних структурних змін в економіці не започатковано. Про загальні вкрай негативні тренди

краще за показники ВВП, зокрема, свідчить такий факт: якщо за правління Б. Єльцина дотаційними були лише близько половини російських федеративних регіонів, то нині дотаційними є 80 із 86 суб'єктів Російської Федерації. А щодо запропонованої урядом уже в 2016 році буцімто антикризової програми, то, за оцінкою незалежних аналітиків, ідеться не більш ніж про суто паліативні заходи з мізерних фінансових вливань у економіку, які, до того ж, передбачають приватизацію привабливих об'єктів зі знеціненими кризою активами представниками того ж таки путінського клану.

Загалом, як слушно зазначають навіть пропутінські й антиукраїнські налаштовані економісти високого професійного рівня, зокрема М. Делягін, М. Хазін, В. Катасонов, В. Іноземцев, С. Глазьев, реалізація грандіозної «визвольної місії» Російської імперії на наявному економічному базисі, в принципі, неможлива. До того ж згадані фахівці пророкують не лише неминучий подальший занепад економіки, а в перспективі й тяжкі соціальні катаклізми – аж до розпаду нинішньої Росії.

Вони ж констатують, що Центробанк Росії за своїм конституційно закріпленим статусом фактично є підконтрольним американській ФРС. Тобто економічна система Росії залежна від фінансових інститутів США, оголошення російською пропагандою якщо не основним ворогом, то, принаймні, винуватцем усіх нинішніх російських проблем і покровителем українського націоналістичного екстремізму.

Нещодавно було опубліковано чергову антикризову програму економічного розвитку, розроблену під керівництвом офіційного радника В. Путіна академіка С. Глазьева. Суть цієї неоекенсіанської програми полягає в тому, щоб, різко (на 20 трильйонів рублів) збільшивши монетизацію російської економіки з метою її модернізації (зокрема, запустити 40% начебто нині незавантажених промислових потужностей), відмовитися від стримування інфляції за допомогою політики дорогих грошей. А це, мовляв, можливо лише за умови, принаймні, зменшення доларизації економіки, блокування шляхів відтоку капіталу в офшори (тільки у 2015 році ця цифра сягнула близько 150 млрд., які потім частково повертаються, але вже у вигляді дорогих іноземних кредитів).

Здавалося б, за ситуації, що склалася, В. Путін та його камарилья повинні були вхопитися за ці плани пришвидшеної модернізації Росії обома руками й вже давно вжити заходів з так званої деолігархізації та деофшоризації Росії. Але далі декларацій та імітації на кшталт оголошення амністії тіньовому капіталу справа так і не пішла. Але ж очевидно, що в сучасному світі намагання розв'язувати геополітичні та геоекономічні проблеми, по суті, ігноруючи проблеми внутрішньо-економічні, – цілком марна справа.

Усе це породило різноманітні версії щодо справжніх намірів російського лідера в діапазоні від його психічної неадекватності до того, що, подібно до свого колишнього хазяїна Б. Єльцина та М. Горбачова, він є завербованим агентом американських спецслужб, своєрідним «троянським конем», перед яким поставлено завдання остаточного знищення Росії.

Насправді дії В. Путіна, навіть на тлі економічного і соціального занепаду Росії, на жаль, не позбавлені шансів принаймні на частковий успіх. Для розуміння обраної ним стратегії необхідно об'єктивно оцінити соціально-економічну, політичну й духовну ситуації в сьогоденній Україні, де швидкими темпами відбулося відновлення, зокрема й кадрове, спільної для пострадянського простору навіть не олігархічної, а компрадорсько-плутократичної системи неоколоніального типу.

Показовою в цьому сенсі є минулорічна угода з МФВ щодо реструктуризації і навіть часткового списання українського зовнішнього боргу, що насправді остаточного загання України в боргову кабалу. Адже за умовами цієї угоди з певного моменту боргове навантаження збільшуватиметься пропорційно темпам економічного зростання української економіки й у перспективі може сягнути десятків мільярдів доларів [2].

«Протиснуті» низка антисоціальних законів та абсолютно жебрацький бюджет на 2016 рік, який все одно зведено з дефіцитом у понад 3 млрд. доларів, стратегія на максималь-

но швидке скорочення зайвого непрацевдатного населення (реальний прожитковий мінімум занижено більш ніж удвічі) й переведення його на рівень буквально жовітіння, незважаючи на роздуті оборонні статті бюджету, не можуть негативно не вплинути на політичну стабільність у державі [3]. Крім усього іншого, з країни лише торік емігрувало близько мільйона найбільш працевдатного населення, переважно молоді. При цьому, враховуючи чергові невиконані вимоги МВФ, ми фактично так і не вийшли з дефолтного стану.

А головна проблема в тому, що навіть якби в Україні прийшли до влади справді професійні патріотично налаштовані політики й спробували розпочати реальні економічні реформи, яких начебто постійно вимагає нас Захід, самі механізми зовнішнього кредитування повністю виключають можливість ефективного використання отриманих коштів на розвиток економіки. Усі спроби уникати інфляції за допомогою суто фіскальних заходів ані в Росії, ані в Україні не ведуть до зниження ставки кредитування й покращення клімату для розвитку бізнесу.

Якщо ж говорити про реальні реформи, то цілком логічним, наприклад, було б невідкладне вирішення питання про створення кадастру власності, без чого будь-які вдосконалення Податкового кодексу втрачають сенс, а також проведення реприватизації бодай тієї власності, володіння котрою відбувається з порушенням навіть тих приватизаційних програм, що передбачалися за умовами приватизаційних конкурсів. Бо якщо приватна власність справді священна, потрібно нарешті зробити її реальною, а не фіктивною. Постає і проблема зміни наявної моделі приватизації, щоб згідно з міжнародним досвідом запровадити ефективний механізм синхронізації процесу приватизації, відкриття прямих кредитних ліній задля модернізації виробництва шляхом залучення акціонерного та банківського капіталу. Тобто йдеться про саме зрощення банківського капіталу з промисловим, необхідне задля структурної перебудови економіки, зокрема створення потужних конкурентоспроможних промислово-фінансових груп.

Нарешті, стратегія реальних реформ має передбачати докорінну зміну суспільно-економічного ладу, запровадження низки інститутів, які максимально стимулюватимуть взаємодію праці та капіталу, що було необхідною передумовою «економічного дива» у країнах як Заходу, так і Сходу [4]. Загалом ідеться про комплекс дій, що, хоч як це дивно, залишаються за межами «побажань» МВФ та інших міжнародних фінансових організацій.

Головна причина цієї неконструктивної позиції – небажання однієї і нездатність другої частини західного істеблішменту демонтувати глобальну геоекономічну світобудову, що ґрунтується на нееквівалентному економічному поділі між країнами-кредиторами та позичальниками зі світової периферії.

Зрозуміло, що В. Путін, покладаючись на свою п'яту колону в українських владних, економічних і військових структурах, безперечно, розраховує на те, що «запас міцності в Росії» все-таки більший, ніж в Україні, а остаточний обвал уже в короткостроковій перспективі всіх політичних та економічних інститутів нашої держави змусить Захід до радикального перегляду свого ставлення до Росії як до єдиної, хто може виконати в Україні роль «регіонального поліцейського». А це, мовляв, дасть їй право на статус геополітичного лідера так званої напівпериферії, так би мовити, головного сателіта західної метрополії, незважаючи на економічну відсталість Росії і вкрай низьку питому вагу її економіки у світовому ВВП.

Потрібно також визнати, що спецслужби Росії досить професійні для того, щоб не прийняти за чисту монету всі переможні реляції стосовно закінчення загальносвітової економічної кризи й початку економічного зростання, локомотивом якого буцімто є США. Насправді, якщо відкинути віртуально монетарну складову цього зростання, об'єктивні показники свідчать про поглиблення як світової, так і внутрішньої системної кризи в цій супердержаві [5]. А це, у свою чергу, означає лише одне – необхідність розвинених країн ще більше компенсувати свої економічні проблеми за рахунок зовнішніх чинників, тобто застосовувати механізми нееквівалентного поділу світових ресурсів на свою користь.

Ці механізми ще на початку минулого століття дістали назву «фінансовий імперіалізм». Саме цим у кінцевому підсумку пояснюється нещодавня оцінка американським віце-президентом Дж. Байденом перспектив реформ в Україні [6].

Між іншим, ми вважаємо, що розумінням європейськими контролєрами того, що насправді відбувається на рівні геостратегії, значною мірою зумовлене й зростання правих рухів в Європі [7]. А тому оцінювати європейські націоналістичні партії та рухи лише як путінських запроданців і екстремістів, особливо на тлі радикалізації маргінально-емігрантських осередків у Європі, є вкрай небезпечно помилкою [8].

Із великою долею ймовірності путінська кліка добре усвідомлює й те, що Росію в її нинішньому стані вже практично неможливо докорінно модернізувати й зупинити процеси наростаючої деградації. Це переконливо доводять опозиційні російські економісти С. Демура та В. Жуковський. За такої ситуації навіть порівняна м'якість західних санкцій, можливо, навіть заздалегідь прорахована, лише сприятиме плавному спусканню нинішньої Росії «на гальмах» [9].

А тому «колективному Путіну» вкрай потрібна економічна й військова підтримка ззовні, хоча б заради забезпечення своєму режимові та особисто собі довічного правління. Звідси й збереження прозахідного економічного блоку уряду та його безперспективної економічної політики, схвалення практики постійного збільшення Центробанком капіталовкладень у цінні папери американського казначейства, обсяг яких у певні періоди сягав 120 млрд. доларів. А щодо «заощаджень» російських олігархічних «патріотів» у західних банках, то, за деякими оцінками, вони вже сягнули півтрильйона доларів. У зв'язку з цим згадуваний В. Катанов підкреслює: оскільки однією з головних причин дефіциту американського бюджету є військові витрати, російський ЦБ фактично фінансує розвиток Пентагона.

Тож справжня причина знаменитої витриманої в традиціях холодної війни мюнхенської промови В. Путіна, а потім форсування анексійних дій щодо України й загравання з Китаєм – це набивання собі ціни задля збереження за допомогою Заходу свого статусу політика міжнародного масштабу й водночас «смотрящего» по Росії. До цього його спонукали події «Арабської весни». Зокрема, той факт, що, незважаючи на те, що Муаммар Каддафі виплатив величезне відшкодування жертвам авіаційних терактів, до яких була причетна Лівія, після чого Рада Бепеки ООН скасувала санкції проти цієї країни, та ініціював багатомільярдні економічні стосунки з європейськими країнами, відбулися заворушення, наслідком котрих стала втрата лівійського лідера. Аналогічно каталізатором для агресивності Путіна були й події в Україні, що спричинили втечу В. Януковича. Нарешті, до відповідної реакції його підштовхнули виступи на Болотній в Москві під гаслом «Путин – вор!».

Відчувши небезпеку застосування щодо нього традиційної для західної колоніальної політики тактики періодичної зміни надто амбіційних туземних князьків (з одночасним вішанням на них провини за всі попередні роки руйнування держави), а потім діставши відкоша від китайських лідерів, які не хочуть брати його на утримання й прагнуть досягти своїх геополітичних намірів мінімальною ціною, не вступаючи в конфлікт із Заходом, сьогодні за допомогою сирийської авантюри «російський місяць» робить відчайдушні спроби знову відновити «партнерські» стосунки зі своїми колишніми покровителями.

Отже, В. Путін та його оточення, вочевидь, виходячи з того, що є незамінними задля збалансування нині розбалансованої системи світового лихварства, позаяк Росія, яка геополітично розташована на євразійському просторі й рівновіддалена від Європи, Китаю та Близького Сходу, маючи ядерну зброю, зможе забезпечити в цьому величезному регіоні узгодження різноспрямованих геополітичних та гео-економічних векторів. Це, мабуть, особливо важливо саме для США, які прагнуть посилити свій вплив на ЄС і стримати економічно-військову експансію Китаю в регіоні Південно-Китайського моря (монополійний контроль над морським транзитом у цьому регіоні оцінюється в 1,5 трлн. доларів) [10]. Усе це, на думку правлячого в Росії клану, дає

їхньому ставленнику право на статус геополітичного лідера напівпериферії, так би мовити, головного сателіта західної метрополії, незважаючи на економічну відсталість Росії і вкрай низьку питому вагу її економіки у світовому ВВП. Висунути версію, на наш погляд, підтверджує і недавня, знову-таки мюнхенська, промова Д. Медведєва, суть якої полягає у спробі шляхом погано прихованих погроз посяти розкол між ЄС і США й примусити їх до «миру і співробітництва» з Росією з одночасним визнанням російської анексії території України, бодай «де-факто». При цьому показово, що російський прем'єр-міністр, поки що видаючи бажане за дійсне, заявив про те, що в Україні вже триває громадянська війна.

Але стратегічна помилка політичного кумира переважної більшості росіян у тому, що він сподівається на доволі тривале існування нинішньої Росії в стагнаційному статусі світового постачальника енергоносіїв. Насправді «точку неповернення» для сучасного російського неоімперського утворення, яке прагне протиставити себе модерній політичній нації, пройдено. І питання не тільки в економічному, соціальному й духовному колапсі нинішньої Росії. Річ у тім, що цей неприродний поліетнічний конгломерат не тільки економічно, а й цивілізаційно різнорідних анклавів міг існувати лише за специфічних умов відсутності справжнього геополітичного та гео-економічного тиску ззовні (чим і була зумовлена можливість просторового розширення, що ще більше аморфізувало політичну структуру та об'єктивно порожувало небачену бюрократично-корупційну централізацію цього «колося на глиняних ногах»). А нині глобальне ставлення сусідів до російської території майже по всьому периметру суходільних кордонів докорінно змінилося. Росія справді перетворюється на геополітичний вир, у який затягують її сусідів їхні геополітичні та гео-економічні інтереси [4].

Якщо додати до цього демонстративну агресивність нинішнього російського лідера й постійне використання ним останнього козира – ядерного шантажу й те, що, як слушно вважає той-таки Б. Миронов, Захід буквально жажнула успішна корупційна діяльність російських спецслужб у Старому й навіть Новому світах, то в лідерів провідних країн просто немає іншої альтернативи, аніж демонтаж і спроба мирної фрагментаризації не просто режиму, а всього «русского мира» за моделлю розпаду СРСР.

Але успіх бодай відносно мирного сценарію подальшого перебігу подій у світовому масштабі в кінцевому підсумку залежатиме не тільки від того, наскільки швидко зможуть сформуватися та перебудуватися місцеві російські еліти в процесі дезінтеграції Росії, а й від того, наскільки успішно відбудуватиметься радикальна цивілізаційна перебудова всього нинішнього глобального геополітичного простору на засадах максимально ефективної взаємодії національних і наднаціональних геополітичних та гео-економічних утворень.

■ Список використаних джерел

1. Стариков Н. Национализация рубля – путь к свободе России. – СПб.: Питер, 2011. – 336 с.
2. Яценюк утаил кабальные условия списания части долга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///localhost/C:/Users/Кот/Desktop/Яценюк%20утаил%20кабальные%20условия%20списания%20части%20долга%20-%20Южный%20Регион.mht
3. То, что произошло минувшей ночью, украинцы будут расхлебывать десятки лет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uaexpert.blogspot.com/2015/12/blog-post_58.html
4. Шморган О. Єдиним виходом є докорінна зміна суспільно-економічного ладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page168-2618.html>
5. США-2015: 58 фактов настолько диких, что многим в них сложно поверить [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cont.ws/post/170892>
6. Байден: Вместе Гройсман, Порошенко и Яценюк смогут создать по-настоящему свободную, единую и демократическую Украину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/>

politics/Bayden-Vmeste-Groysman-Poroshenko-i-YAcenyuk-smogut-sozdat-po-nastoyashchemu-svobodnuyu-edinuyu-i-demokraticheskuyu-Ukrainu.html

7. Европа пришла в бешенство от безрассудства США, которые «сеют лишь хаос» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svidomonews.blogspot.com/2016/01/blog-post_69.html

8. Шморхун О. Економічна і духовна неоднорідність у ЄС більша, ніж була до його заснування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page174-2710.html>

9. Жуковский В. 80% россиян через 1,5 года окажутся в состоянии хронической бедности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://philologist.livejournal.com/8106870.html>

10. Неклесса А. Геоэкономическая формула мироустройства. Траектории России в новом универсуме // Материалы научного семинара. – Вып. 1. – М.: Научный эксперт, 2009. – С. 9–56; 119–131.

4. **Shmorhun O.** *Yedynym vykhodom ye dokorinna zmina suspilno-politychnoho ladu* [The only solution is a Profound Change of Social and Economic Mode], available at: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page168-2618.html>

5. *SShA-2015: 58 faktov nastolko dikikh, chto mnogim y nikh slozhno poverit* [USA-2015: 58 Facts which are so Wild that One can Hardly Believe in], available at: <http://cont.ws/post/170892>

6. *Bayden: Vmeste Groysman, Poroshenko i Yatseniuk smogut sozdat po-nastoiashchemu svobodnuyu, iediniyu i demokraticheskuyu Ukrainu* [Biden: Groysman, Poroshenko and Yatseniuk Together Will be Able to Create Really Free, Unified and Democratic Ukraine], available at: <http://gordonua.com/news/politics/Bayden-Vmeste-Groysman-Poroshenko-i-YAcenyuk-smogut-sozdat-po-nastoyashchemu-svobodnuyu-edinuyu-i-demokraticheskuyu-Ukrainu.html>

7. *Yevropa prishla v beshenstvo ot bezrassudstva SShA, kotoryie "sieiut lish khaos"* [Europe Got into a Rage Because of Recklessness of the USA which "Bring only Chaos"], available at: http://svidomonews.blogspot.com/2016/01/blog-post_69.html

8. **Shmorhun O.** *Ekonomichna i dukhovna neodnorodnist u ES bilsha, nizh bula do yoho zasnuvannia* [Economic and Spiritual Dissimilarity in the EU is Bigger than it was before its Foundation], available at: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page174-2710.html>

9. **Zhukovskiy V.** 80% rossiiian cherez 1,5 goda okazhutsia v sostoianii khronicheskoi bednosti [80% of Russia will be in the State of Permanent Poverty in 1.5 Years], available at: <http://philologist.livejournal.com/8106870.html>

10. **Neklessa A.** (2009), *Geoekonomicheskaya formula miroustroistva. Traektorii Rossii v novom universume* [Geoeconomic Formula of the World Order. Course of Russia in the New Universe], Материалы научного семинара. – Ed. 1. – М.: Nauchnyi Ekspert.

References

1. **Starikov N.** (2011), *Natsyonalizatsiya rublia – put k svobode Rossii*. [Nationalization of Ruble is a Road to Freedom of Russia]. – SPb: Piter.

2. *Yatseniuk utail kabalnye usloviia spisaniia chasti dolga* [Yatseniuk Hid the Enslaving Terms of Remission of Part of Debt], available at: <file://localhost/C:/Users/Kot/Desktop/Яценюк%20утайл%20кабальные%20условия%20списания%20части%20долга%20>%20Южный%20Регион.mht

3. *To, chto proizoshlo minushei nochii, ukraintsy budut razkhlebyvat desiatki let* [What Happened Last Night will Have Impact on Ukrainians for Decades], available at: http://uaexpert.blogspot.com/2015/12/blog-post_58.html

«Корупція: роздуми після Майдану»*

Ігор КУДРЯ,
доктор філософських наук

«Коррупция: размышления после Майдана» *

Игорь КУДРЯ, доктор философских наук

“Corruption: Reflections after Maidan”*

Ihor KUDRIA, Doctor of Philosophy

Останніми роками з’явилося чимало цікавих досліджень, присвячених такому широкому й багатоплановому явищу, як корупція. Вона безпосередньо впливає на всі аспекти життя суспільства, зокрема суспільний поділ праці, соціальну структуру, умови, характер і зміст праці, побут і культуру, відносини суспільства з державою. Кількість статей і книжок з цієї тематики швидко зростає, й стає зрозуміло, що складний і багатоаспектний характер корупції та її впливу вже не є дивиною, феноменом, чимось незвичайним. На жаль.

Серед масиву досліджень природи цього соціально-го явища помітно вирізняється рецензована робота Віри Валле. Вона привертає увагу багатством фактичного матеріалу, широтою постановки проблем і охоплення його системи координат. Головний задум авторки, який полягав у розкритті системного змісту корупції, вияв-

ленні її загальних і особливих ознак, послідовно реалізований у рецензованій роботі шляхом розроблення теоретико-методологічних основ дослідження, виокремлення критеріїв визначення змісту досліджуваного явища, розкриття глибинних психологічних характеристик корупції.